6.Herasymchuk, K. T. (2023). Tekhnolohiia profiliuiuchoi pidhotovky komandy z cherlidenhu v nominatsii «cher» z urakhuvanniam indyvidualnykh osoblyvostei sportsmeniv [Technology of profiling cheerleading team preparation in the "cheer" nomination considering individual characteristics of athletes]. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu*, (4), 13-19.

DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.10(197).06
УДК: 796.332.015.14'06

Воронова В.І.,
кандидат пед. наук, професор кафедри психології і педагогіки,
Національний університет фізичного виховання і спорту України, м. Київ
https://orcid.org/0000-0002-5072-4184
Байрачний О.В.,
кандидат наук з ф.в.с, доцент,
Національний університет фізичного виховання і спорту України, м. Київ
https://orcid.org/0000-0003-3013-0845
Левчук О.П.
Національний університет фізичного виховання і спорту України, м. Київ
https://orcid.org/0009-0001-0623-7848

АНАЛІЗ ОКРЕМИХ ПОВЕДІНКОВИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ 9-10 РОКІВ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ КОМАНДНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

В статті проаналізовано психологічні поведінкові характеристики юних футболістів віком 9-10 років в контексті формування ефективної взаємодії всередині команди. Аналіз, врахування та системне формування психологічних властивостей гравців, які обумовлюють особливості поведінки та групової взаємодії, є важливим фактором успішної підготовки в командних видах спорту. Наявність відповідних поведінкових рис футболістів значною мірою обумовлює ефективність групової динаміки, що має завершуватись досягненням необхідного рівня згуртованості команди. Метою роботи було визначити та проаналізувати поведінкові характеристики юних футболістів, що впливають на ефективність командної взаємодії. Отримані в ході психодіагностики дані свідчать про те, що юні футболісти 9-10 років схильні до уникнення конфліктів, залежної поведінки, прояву товариськості, мають середній рівень комунікативних здібностей, а також низький рівень організаторських навичок. Результати досліджень підтвердили актуальність інтеграції в навчально-тренувальний процес юних футболістів спеціальних тренінгів і вправ для розвитку самостійності, лідерських якостей та стресостійкості.

***Ключові слова**: футбол, психологія, поведінкові характеристики, командна взаємодія, юні футболісти.*

Voronova V.I., Bairachnyi O.V., Levchuk O.P. Analysis of certain behavioral characteristics of young football players 9-10 years old in the context of forming effective team interaction. *A rational system of training sports reserve in football is impossible without proper consideration of the psychological aspects of training both at the individual and team levels. The article analyzes the psychological behavioral characteristics of young football players aged 9-10 years in the context of forming effective interaction within the team. Analysis, consideration and systematic formation of the psychological properties of players that determine the characteristics of behavior and group interaction is an important factor in successful training in team sports. The presence of appropriate behavioral traits of football players largely determines the effectiveness of group dynamics, which should end with achieving the required level of team cohesion. The aim of the work was to identify and analyze the behavioral characteristics of young football players that affect the effectiveness of team interaction. The data obtained during diagnostics indicate that young football players aged 9-10 years are prone to conflict avoidance, dependent behavior, a high level of sociability, an average level of communication skills, and a low level of organizational skills. Analyzing the results of the diagnostics of psychological qualities, it should be noted that, in addition to age-related characteristics, the insufficient formation of personal psychological qualities is also due to the lack of systematic work in this area. In general, the results of the research confirmed the relevance and necessity of integrating special training and exercises for the development of independence and leadership qualities into the educational and training process of young football players. The targeted development of the studied indicators will significantly improve the level of team interaction and increase the degree of realization of individual capabilities of players. The prospects for further research in this area are to expand psychological qualities and personal properties, as well as to conduct diagnostic procedures in other age groups.*

***Keywords:** football, psychology, behavioral characteristics, team interaction, young football players*

Постановка проблеми. Як відомо досягнення високих результатів в спорті не можливе без комплексного підходу та ефективної реалізації в навчально-тренувальному процесі всіх видів підготовки: фізичної, тактико-технічної та психологічної. Перманентне зростання навантажень, збільшення об'єму змагальної діяльності призводить до того, що все більше фахівців (як тренерів, так і науковців) сьогодні звертають свою увагу на психологічні аспекти підготовки, справедливо вбачаючи в них резерви підвищення ефективності спортивної діяльності. Відповідність індивідуальних профілів спортсменів як за психофізіологічними показниками, так і за

особистісними характеристиками сучасним вимогам виду спорту є необхідною умовою їх конкурентоспроможності на професійному рівні.

В той же час психологічна складова підготовки в командних видах спорту взагалі і у футболі зокрема, має свої особливості та передбачає, окрім іншого, вирішення задач, що спрямовані на формування таких характеристик спортивного колективу як згуртованість, оптимальний психо-емоційний фон, а також ефективна взаємодія всіх його членів як в горизонтальній (спортсмен-спортсмен), так і в вертикальній площині (спортсмен-тренер). Зазначені характеристики, в свою чергу, залежать від достатнього рівня сформованості комунікативних здібностей, емоційного інтелекту та деяких лідерських якостей [1, 3, 6]. Не дивлячись на те, що спортивна діяльність взагалі, а в командних видах спорту особливо, є доволі сприятливим середовищем для формування вищезазначених психологічних характеристик, все ж таки системна та цілеспрямована робота в цьому напрямі є важливою і навіть необхідною умовою для досягнення поставлених цілей в оптимальні терміни. Особливо важливим цей аспект є на етапі початкової підготовки (6-10 років), де юні спортсмени лише починають оволодівати основами футбольної гри, набувають перший досвід командної взаємодії, та під впливом стилістичних особливостей управління тренера, формують певні поведінкові моделі, які з великою ймовірністю в подальшому супроводжуватимуть їх на наступних етапах багаторічної підготовки.

Визначення рівня сформованості психологічних показників юних футболістів, що значною мірою визначають особливості командної взаємодії, а також необхідність подальшої їх корекції обумовили актуальність даного дослідження.

Аналіз літературних джерел. Психологічна складова спортивної підготовки в футболі є невід'ємною частиною формування спортивної майстерності юного футболіста. Станом на сьогодні можна констатувати, що з наукової точки зору психологічна підготовка футболістів на різних етапах багаторічної підготовки є достатньо вивченою, має значну кількість проведених наукових досліджень як вітчизняними авторами, так і закордонними. В той же час слід зауважити наявність неабиякого резерву в практичній реалізації існуючих науково-методичних напрацювань в сфері психологічної підготовки спортсменів загалом і футболістів зокрема. Попри прояв певних позитивних тенденцій в цьому напрямі в системі дитячо-юнацького футболу в Україні дана проблематика залишається доволі актуальною [3; 4; 5].

У дитячо-юнацькому футболі дослідження командної взаємодії охоплює соціометрію, згуртованість і психологічний клімат, що дозволяє оцінити міжособистісні стосунки, рівень єдності команди та емоційну атмосферу. З допомогою соціометрії можна виявляти лідерів, ізольованих гравців і структуру взаємин. Згуртованість показує ступінь мотиваційної єдності та готовності до співпраці, а психологічний клімат — загальний емоційний фон у команді. Комплексне вивчення цих аспектів дає змогу тренеру створити сприятливе середовище для розвитку гравців і підвищення командної ефективності. В той же час важливо пам'ятати, що ефективність групової взаємодії залежить від наявності відповідних психологічних рис, що обумовлюють поведінкову модель спортсмена на індивідуальному рівні [10; 11; 12].

Комунікативні навички відіграють ключову роль у забезпеченні ефективної взаємодії між гравцями, що є визначальним чинником у командних видах спорту. Здатність чітко формулювати власні думки, активно слухати та адекватно реагувати на дії партнерів сприяє формуванню узгоджених командних дій і підвищенню рівня тактичної взаємодії під час ігрової діяльності [1; 5].

Організаторські здібності, в свою чергу, відносячись до лідерських якостей, значною мірою сприяють прояву лідерства в команді як на груповому, так і на індивідуальному рівнях. Опанування навичок координації дій інших гравців, ініціативності та мотивації команди позитивно впливає на командну згуртованість і сприяє формуванню майбутніх лідерів у спортивному середовищі [8, 9].

Крім того, як відзначають деякі автори [9; 10; 11; 12], цей віковий період є сенситивним для соціального розвитку дітей. Використання спеціалізованих вправ, спрямованих на розвиток комунікативних та організаторських навичок, сприятиме ефективній адаптації до колективної діяльності, що є важливим не лише у спортивній сфері, а й у майбутньому соціальному житті.

Мета дослідження – визначити та проаналізувати поведінкові характеристики юних футболістів, які впливають на ефективність командної взаємодії.

Для досягнення мети в роботі були використані наступні **методи дослідження:** аналіз науково-методичної літератури та мережі Інтернет, порівняння, психологічна діагностика («Методика Q-сортування» (В. Стефансон), «Оцінка комунікативних і організаторських здібностей (КОЗ)» (В. Синяковський, А. Федоришин). Дослідження проводились на базі дитячо-юнацької спортивної школи (ДЮСШ) м. Києва за участі 17 футболістів у віці 9-10 років, які перебувають на етапі початкової підготовки та систематично беруть участь у змаганнях міського рівня.

Виклад основного матеріалу дослідження. Отже, відштовхуючись від того, що формування комунікативних та організаторських здібностей на початкових етапах футбольної підготовки не лише сприяє індивідуальному прогресу футболіста та забезпечує комплексний особистісний розвиток юних спортсменів, а й виступає підґрунтям в процесі створення згуртованого колективу, нами була проведена діагностика відповідних психологічних показників.

На рисунку 1 представлені результати оцінки психологічних властивостей юних футболістів 9-10 років, що характеризують їх схильність до прояву певної моделі поведінки. Відповідно до методики оцінювання визначався розподіл балів за шкалами: «залежність-незалежність», «товариськість-нетовариськість» та «прийняття боротьби-уникнення боротьби».

Рис. 1. Середні значення показників за методикою Q-сортування Стефансона серед футболістів групи початкової підготовки (9-10 років)

Аналіз середніх значень за шкалою «залежність-незалежність» вказує на те, що на етапі початкової підготовки юним гравцям властива більш залежна поведінка. Це пояснюється не тільки віковими психологічними особливостями дітей 9-10 років (незрілість, конформізм), а й вказує на важливість та визначну роль адекватної поведінки тренера та його відповідного стилю управління і навчання.

Оцінка даних за шкалою «товариськість-нетовариськість» засвідчує переважання прояву товариських рис в поведінці юних спортсменів-футболістів. Така доволі виражена товариськість, бажання підтримувати соціальні зв'язки та орієнтація на активну внутрішньо групову взаємодію є сприятливим чинником для цілеспрямованого та системного формування оптимального психологічного мікроклімату та командної згуртованості.

В свою чергу, результати психодіагностики за шкалою «прийняття боротьби-уникнення боротьби» вказують на схильність гравців досліджуваного віку до уникнення боротьби, що в контексті соціальної взаємодії може проявлятися, перш за все, в небажанні вступати у конфлікт з партнерами. Такі поведінкові риси певною мірою узгоджуються з тенденцією до прояву залежної поведінки, що також не передбачає бажання та готовності до загострення в міжособистісних відносинах. Серед потенційно негативних проявів даної моделі поведінки саме у футболі слід відзначити неготовність (небажання) вступати в жорсткі єдиноборства, що з часом може спровокувати появу у юних футболістів певних комплексів та страхів. Для запобігання таких наслідків необхідним є перманентний психологічний контроль, а також вразі необхідності своєчасна та адекватна корекція з боку тренера та/або спортивного психолога.

Далі нами був продіагностований рівень сформованості *комунікативних та організаторських здібностей*, які справедливо вважаються одними з ключових в контексті виховання лідерів взагалі, і у футболі зокрема.

Зафіксовані в результаті психодіагностики та представлені на рисунку 2 середньо групові значення комунікативних (3,4 бали) та організаторських здібностей (2,1) продемонстрували недостатній рівень їх сформованості у юних футболістів 9-10 років.

Рис. 2. Середні значення комунікативних та організаторських здібностей серед футболістів групи початкової підготовки (9-10 років)

Інтерпретуючи отримані дані можемо припустити, що брак комунікативних здібностей може бути пов'язаний з тим, що діти у віці 9-10 років знаходяться на перехідному етапі між індивідуальним та соціальним орієнтуванням і тому має місце недостатність досвіду групової взаємодії, яка у футболі ще й доволі чітко регламентована відповідними внутрішніми правилами та функціональними ролями в команді.

Діти на етапі початкової підготовки (9-10 років) спроможні активно та цілеспрямовано взаємодіяти з однолітками та дорослими, таким чином формуючи здібності, які допомагають у взаємодії з навколишнім світом. Проте, не дивлячись на здатність ефективно взаємодіяти з оточуючими, в певних життєвих ситуаціях юні футболісти 9-10 років все ж мають потребу в додатковій підтримці в межах їх референтної групи (батьки, тренер, вчитель у школі, друзі).

В той же час, низькій рівень організаторських здібностей вказує на недостатній рівень сформованості навичок ініціювання колективних дій, ефективної координації зусиль партнерів по команді та прийняття відповідальних рішень у процесі гри. До основних причин встановлених значень показника організаторських здібностей слід віднести наступні: вікові психологічні особливості, недостатній досвід спортивної діяльності та соціальної взаємодії, а також відсутністю (чи недостатнім рівнем) цілеспрямованої педагогічної роботи, спрямованої на формування у гравців лідерських та комунікативних компетентностей в контексті вимог їх спортивної діяльності.

З метою напрацювання практичних рекомендацій, покликаних підвищити рівень сформованості досліджуваних здібностей необхідно проаналізувати вище зазначені причини їх прояву у гравців на етапі початкової підготовки.

Недостатній досвід спортивної діяльності та соціальної взаємодії. Окрім об'єктивного підґрунтя даного фактору (невелика тривалість занять футболом) можуть мати місце і суб'єктивні чинники до яких, в першу чергу, слід віднести брак ігрового часу через його нерівномірний розподіл між усіма членами команди. Футболіст, який має обмежену кількість зіграних матчів може мати труднощі з розумінням позиційної гри команди, прогнозуванням дій партнерів і суперників, а також тактичним мисленням і прийняттям рішень у стресових ситуаціях. Це уповільнює формування відповідних когнітивних, комунікативних та соціально-психологічних якостей спортсмена, що лежать в основі формування та прояву організаторських функцій, оскільки гравець не має достатньої бази для коригування дій партнерів та координації команди. Крім того, юні футболісти з недостатнім ігровим досвідом часто уникають прийняття самостійних рішень, більшою мірою орієнтуючись на підказки тренера або дії більш досвідчених партнерів, що призводить до зниження ініціативності, уникнення відповідальності та зрештою негативно позначається на розвитку лідерських якостей.

Вікові психологічні особливості. На етапі початкової підготовки (9-10 років) діти лише починають усвідомлювати значення колективної діяльності. У цьому віці домінують ігрові егоїстичні мотиви, а командна орієнтація, стратегічне мислення та здатність до організації групової роботи ще не сформовані. Також низький рівень організаторських здібностей може бути зумовлений природними віковими особливостями, зокрема недостатньо розвиненою рефлексією та низьким рівнем відповідальності за командні результати.

Відсутність цілеспрямованого розвитку в навчально-тренувальному процесі. Без застосування спеціальних тренінгів, ситуаційних ігор та педагогічних засобів в спеціальних умовах формування необхідних організаторських здібностей, враховуючи вікові психологічні особливості, буде мало ефективним. Відсутність цілеспрямованого розвитку організаторських здібностей у навчально-тренувальному процесі негативно впливає на командну взаємодію, комунікацію (в тому числі робочий підказ під час тренувань та ігор), формування та прояв лідерських якостей юних футболістів. Зважаючи на те, що на етапі початкової підготовки перед тренером стоїть завдання пошуку балансу між гармонійним індивідуальним розвитком кожного гравця та побудовою команди, що відзначалась би високим рівнем згуртованості, ефективною комунікацією та оптимальним психологічним кліматом, можемо стверджувати, що програмування спеціальних психолого-педагогічних впливів в навчально-тренувальному процесі та поза його межами є вкрай важливим.

Висновки. В результаті проведених досліджень нами було встановлено, що переважна більшість психологічних та соціально-психологічних показників, які обумовлюють формування моделі поведінки юних футболістів 9-10 років та ефективність їх командної взаємодії знаходяться на низькому рівні. Було встановлено, що юні футболісти на етапі початкової підготовки схильні до прояву залежності в поведінці, високим рівнем товариськості та пасивністю у конфліктах. Не зважаючи на значну обумовленість отриманих даних віковими особливостями, результати досліджень засвідчили необхідність цілеспрямованого формування актуальних соціально-психологічних якостей шляхом психолого-педагогічного впливу спрямованого на створення відповідного соціального середовища.

В загальному необхідно відзначити, що як техніко-тактична майстерність юних футболістів формуються за рахунок методів та засобів, що передбачають розвиток відповідних індивідуальних, групових та командних якостей, так і соціально-психологічні якості, що лежать в основі виховання необхідної моделі поведінки гравців та ефективної командної взаємодії мають формуватися в результаті цілеспрямованого психолого-педагогічного впливу на двох рівнях: індивідуальному і командному.

Перспективи подальших досліджень в даному напрямі полягають у розширені переліку психологічних якостей та особистісних властивостей, що обумовлюють формування оптимальної моделі поведінки юних спортсменів у футболі, а також в проведені психодіагностичних процедур в інших вікових групах. Такі дослідження дозволять більш точно визначити закономірності формування значущих соціально-психологічних якостей юних футболістів.

Література

1. Воронова В. І. Психологія спорту: навч. посіб. / В. І. Воронова. – 3-є вид., без змін. – К. : Націон. ун-т фіз. вих-ня і спорту України, вид-во «Олімп. л-ра», 2017. – 272 с.
2. Байрачний О., Левчук О. Вплив зовнішнього середовища на становлення лідера в спорті : зб. тез доп. XVII міжнар. конф. молодих вчених, 7 трав. 2024 р. [Електрон. ресурс] / О. Байрачний, О. Левчук. – К., 2024. – 244 с.
3. Байрачний О., Левчук О. Феномен лідерства в спортивних командах : значення та особливості формування // Sport Science Spectrum. – 2024. – Т. 2, № 2. – С. 41–46. – DOI: 10.32782/spectrum/2024-2-6.
4. Andersson E. Public pedagogy and leadership in sports organizations: futebol da força for sustainability? // European Educational Research Journal. – 2022. – Vol. 21, № 3. – P. 450–468. – DOI: 10.1177/14749041211053721.
5. Gesbert V., Roten F. C., Hauw D. Reviewing the role of the environment in the talent development of a professional soccer club // PLOS ONE. – 2021. – Vol. 16, № 2. – DOI: 10.1371/journal.pone.0246823.
6. Goleman D. Leadership that gets results / D. Goleman. – For the exclusive use of J. Hopkins, 2019. – 15 p. (Harvard Business Review).
7. Gomes A. R., Gonçalves A., Morais C., Simães C., Resende R. Leadership efficacy in youth football: athletes and coaches? // International Sport Coaching Journal. – 2022. – Vol. 9, № 2. – P. 170–178.
8. Janssen J. The team captain's leadership manual / J. Janssen. – Winning the Mental Game, 2017. – 192 p.
9. Kramers S., Thrower S. N., Steptoe K., Harwood C. G. Parental strategies for supporting children's psychosocial development within and beyond elite sport // Journal of Applied Sport Psychology. – 2023. – Vol. 35, № 3. – P. 498–520. – DOI: 10.1080/10413200.2022.2043486.
10. Li J. The dynamic mechanism on team effectiveness in youth football : a chain meditation // Frontiers in Psychology. – 2021. – Vol. 12. – DOI: 10.3389/fpsyg.2021.659463.
11. Mach M., Ferreira A. I., Abrantes A. C. M. Transformational leadership and team performance in sports teams : a conditional indirect model // Applied Psychology – An International Review / Psychologie Appliquée – Revue Internationale. – 2022. – Vol. 71, № 2. – P. 662–694. – DOI: 10.1111/apps.12342.
12. Van Dalfsen G., Van Hoecke J., Westerbeek H., De Bosscher V. The development of a scale to measure shared leadership in youth sport // Journal of Global Sport Management. – 2023. – Vol. 8, № 1. – P. 73–94.

References

1. Voronova, V. I. (2017). *Psykholohiia sportu.* Kyiv, Natsionalnyi universytet fizychnoho vykhovannia i sportu Ukrainy: Olimpiiska literatura.
2. Bairachnyi, O., & Levchuk, O. (2024, May 7). *Vplyv zovnishnoho seredovyshcha na stanovlennia lidera v sporti: Zbirnyk tez dopovidei XVII Mizhnarodnoi konferentsii molodykh vchenykh* [Electronic resource]. 63-64 Retrieved from https://reposit.uni-sport.edu.ua/server/api/core/bitstreams/
3. Bairachnyi, O., & Levchuk, O. (2024). Fenomen liderstva v sportyvnykh komandakh: Znachennia ta osoblyvosti formuvannia. *Sport Science Spectrum, 2*(2), 41–46. https://doi.org/10.32782/spectrum/2024-2-6
4. Andersson, E. (2022). Public pedagogy and leadership in sports organizations: Futebol da força for sustainability? *European Educational Research Journal*, 21(3), 450–468. https://doi.org/10.1177/14749041211053721
5. Gesbert, V., Roten, F. C., & Hauw, D. (2021). Reviewing the role of the environment in the talent development of a professional soccer club. *PLOS One*, 16(2). https://doi.org/10.1371/journal.pone.0246823
6. Goleman, D. (2000). Leadership that gets results. Harvard Business Review, 78(2), 78–90. Retrieved from https://www.cdfifund.gov/system/files/documents/(51)-leadership-that-gets-results.pdf
7. Gomes, A. R., Gonçalves, A., Morais, C., Simães, C., & Resende, R. (2022). Leadership efficacy in youth football: Athletes and coaches perspective. *International Sport Coaching Journal*, 9(2), 170–178.
8. Janssen, J. (2017). *The team captain's leadership manual*. Winning the Mental Game.
9. Kramers, S., Thrower, S. N., Steptoe, K., & Harwood, C. G. (2023). Parental strategies for supporting children's psychosocial development within and beyond elite sport. *Journal of Applied Sport Psychology*, 35(3), 498–520. https://doi.org/10.1080/10413200.2022.2043486
10. Li, J. (2021). The dynamic mechanism on team effectiveness in youth football: A chain mediation. *Frontiers in Psychology*, 12. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.659463
11. Mach, M., Ferreira, A. I., & Abrantes, A. C. M. (2022). Transformational leadership and team performance in sports teams: A conditional indirect model. *Applied Psychology*, 71(2), 662–694. https://doi.org/10.1111/apps.12342
12. Van Dalfsen, G., van Hoecke, J., Westerbeek, H., & De Bosscher, V. (2023). The development of a scale to measure shared leadership in youth sport. *Journal of Global Sport Management*, 8(1), 73–94.